

Boros Gábor

Változat egy heideggeri alaptémára: a *Lét és idő* 31-32. §-ának új fordítása elé

Aligha szorul indoklásra, hogy ha valaki Schwendtner Tibort készül köszönteni, eszébe jut Heidegger. Annál inkább indokolandó viszont, hogy fordításra szánja rá magát, és pedig épp a *Lét és idő* egy szakaszának újrafordítására, amelynek méltán népszerű fordítását folyamatosan elérhetővé teszi kiadója.

Az indoklást azzal kezdem, hogy a Vajda Mihály és fordítói közössége által készített fordítás immár maga is klasszikus mű, egy meghatározott – és határozott – fordítói koncepció konzekvens végigvitele. Ha jól látom, abból az átfogó koncepcióból indul ki, hogy a magyarul olvasók dolgát a lehetőségekhez képest megkönnyítse. Heidegger kezei között a német nyelv eljut tűréshatáráig. Ennek oka részben az, hogy a filozófia alapító korszakának bizonyos sajátosságait fölelevenítve, megfontoltan elkerül s filozofáló etimológiák révén dekonstruál számosat a hagyományban megmerevedett terminológiai megoldások közül, és ezek helyett komplex, egymásra épülő, szintén etimológiai megfontolások által támogatott német terminológiát alkalmaz. Részben persze az is ott lehet a háttérben, hogy a *Lét és idő* ama legendás kézírata, melyet Heidegger a hirtelen jött publikációs kényszer hatására előhúzott fiókjából, bizonyos mértékig az egyetemi *Vorlesung* céljaira is készült szöveg volt, helyenként igen sűrű szövésű, ám e viszonylag rövid szakaszokat követően keresi a feloldást, például épp az adott terminusok görög-latin eredetének és fejlődéstörténetének felidézése révén. Az igen sűrű szövésű részleteket a „felolvasás” alkalmával nyilván kifejtő értelmezésekkel adta elő, de az írott szövegben magukban állnak, még mondatszerkezetileg is nehéz őket követni. Már csak azért is, mert a mondatszerkezetek szikárok, szinte teljességgel elszemélytelenítettek, a passzív alakok uralkodnak, illetve olyanok, melyek aktívként s passzívként is olvashatók, mindkét módon egészséges értelmet adva.

Ennél persze több nehézséggel kell szembenézni az olvasáskor, de már ezek is épp elég gondot jelentenek, és nagyon is jogossá teszik azt a koncepciót, hogy lehetőleg az eredetnél gördülékenyebb legyen a fordított szöveg, s akár még a sajátos, a németesített terminusok és a görög-latin szóképz(őd)ések tekintetében kimunkált heideggeri egyensúlyon is lehessen módosítani hagyományosabb vagy magyarul könnyebben olvasódó kifejezések bevonásával.

Én magam filozofáló fordítóként szeretem követni az etimológiai szálakat, kitágítva akár a lehetőségek határait. Az is ott motoszkál bennem, hogy legalább valamilyen mértékig közvetíteni kellene azt a megütköztető, sőt megbotránkoztató hatást, amelyet a szöveg a német olvasókra gyakorol. Miközben persze magam sem szeretném feladni azt az ideált, hogy valamelyest gördülékeny mondatok legyenek a szövegben, s legfőképp, hogy a megütközés felidézése a filozófiai megértést szolgálja. Készséggel elismerem, ezek egymással valamelyest ellentmondásban álló igények. Ugyanakkor szerintem mégis érdemes megpróbálni kialakítani egy másféle arányokat alkalmazó fordítást, esetről esetre átgondolva és mérlegelve a lehetséges megoldásokat. Csak hogy előre jelezzek egy példát: a *Befindlichkeit* terminus természetesen lefordítható „diszpozíció”-ként, de szerintem érdemes kipróbálni a magyarul tökéletes fordítást jelentő „találhatóság” kifejezést, ha már egyszer a németben sem épp megszokott filozófiai terminus a *Befindlichkeit*.

Ehhez számomra a döntő lökést az adta, hogy az utóbbi években újra és újra alkalmam nyílt arra, hogy szabadbölcész alapszakos hallgatóknak bemutassam és értelmezzem a *Lét és idő* hermeneutikailag releváns szakaszait. Ez számomra elképzelhetetlen a német szöveg párhuzamos olvasása és megértetése nélkül, ami viszont szinte magától vezet el oda, hogy megpróbálkozzam önálló szövegvariánsok kidolgozásával. (Ráadásul évtizedekkel ezelőtt már egyszer nekikezdtem ugyanezen §-ok fordításának, csak az akkori eredményeket [?] sehol se találok.) S nem is csak a szemináriumra kell gondolni ebben az összefüggésben. Hisz amennyire közhelyszámba megy, hogy egy igazi filozófiai mű elsajátítása egy másik nyelvi kultúrában lezárhatatlan folyamat, mely nemzedékről nemzedékre – vagy egyáltalán bármikor, amikor szükségét érzik – új fordítások alakját ölti, annyira igaz is. Az utóbbi évtized rossz emlékü eseményei végső soron csak megerősítették ezt az igazságot, melynek független megtámogatása érdekében hadd utaljak arra, hogy Spinoza *Etikájának* bizony számos francia fordítása készült pusztán csak a huszadik század második felében, arról már nem is beszélve, hogy mihelyest tavalyelőtt megjelent a legújabb latin kritikái kiadás és a mellette párhuzamosan futó francia fordítás, azonnal nekiláttak egy alternatív fordításnak...

Mindent összevetve úgy döntöttem tehát, hogy Loboczký János baráti felkérését elfogadva a *Festschrift*hez mutatóként (több értelemben is...) a 31-32. § egyfajta szövegvariánsával járulok hozzá. Ez nyilvánvalóan abban az értelemben is mutató, ahogyan annak idején az előfelvételi katonaidőnkben a szakaszvezető „megmutatta”, hogyan kell felmosni az étkezdét: kiválasztott néhány járólapot, s azokat akkurátusan síkálta, mosta, törölte. De volt ezer...

Hogy ez a mostani mutatóvalaha is kiterjed-e majd az összes járólagra, abban egyáltalán nem vagyok bizonyos. Mindenesetre ezt a két fejezetet szeretettel ajánlom Tibornak, mint ahogyan tisztelem jeléül Misunak, Gergőnek, Bélának, Andrásnak, Istvánnak is, hátha legalább az egyet nem értés okoz majd néki, illetve nekik némi intellektuális örömet.

Martin Heidegger: Lét és idő¹

31. §. Az itt-jelen-lét mint megértés

A találhatóság *egyike* az egzisztenciális struktúráknak, amelyekben [így vagy úgy] tartja magát az „itt-jelen” léte. Épp ennyire eredendően konstituálja ezt a létet a *megértés*. A találhatóságnak mindenkor megvan a maga megértettsége, még ha csak annyiban is, hogy elnyomja. A megértés mindig hangulatra hangolt. Amikor fundamentális egzisztenciáleként interpretáljuk, akkor ezáltal megmutatkozik, hogy ezt a fenomént fogalmilag az itt-jelenlét *létének* alpmódozataként ragadjuk meg. Ha ezzel szemben a „megértést” a számos lehetséges megismerési mód *egyikeként* vesszük, megkülönböztetve például a „magyarázattól”, akkor ez utóbbival együtt az elsődleges, az itt-jelen létét általában véve más összetevőkkel együtt alkotó megértés egzisztenciális derivátumaként kell interpretálni.

Az eddigi vizsgálódás igazából már bele is ütközött ebbe az eredendő megértésbe, anélkül azonban, hogy kifejezett témává tette volna. Hisz az itt-jelenlét egzisztenciaként van itt-jelen, ami, figyeljünk föl rá, ennyit tesz: világ van „itt-jelen”; a világ itt-jelen-léte pedig a *benne-lét*. E benne-lét hasonlóképp „itt-jelen” van, és pedig mint az, amiért az itt-jelenlét van. Az amiértben (Worumwillen) feltárult az egzisztáló világ-ban-lét mint ilyen, e feltárultságot pedig megértésnek neveztük.² Az amiért megértésében feltárult a benne megalapozódó jelentőség is. A megértés feltárultsága, mint az amiérté és a jelentőségé, egyformán eredendően az egész világ-ban-létre vonatkozik. A jelentőség az, amire nézve tárult fel a világ mint olyan. Az amiért és a jelentőség az itt-jelenlétben tárultak fel, ami annyit jelent, hogy az itt-jelenlét olyan létező, melynek számára világ-ban-létként e léte magára megy ki a dolog.

A létvalóság beszédmódjában az „érteni valamit” kifejezést olykor az „uralni egy dolgot”, „fölnőni hozzá”, „képesnek lenni valamire” értelmében használjuk. Amit az egzisztenciáleként tekintett megértésben tudunk, az nem valami [elkülönült], hanem a lét mint egzisztenciaként lét. Ami az egzisztenciálisan felfogott megértésben rejlik, az [nem megismerés-, hanem] létmód, az itt-jelenlét mint lét-képesség létmódja. Az itt-jelenlét nem afféle kézelőtti, ami amúgy ráadásaként még képes is valamire, hanem elsődlegesen lehetőlét. Az itt-jelenlét mindenkor az, amiként lenni képes, és ahogyan létre váltja lehetőségét. Az, hogy az itt-jelenlét lényegéből fakadóan lehetőlét, a „világról” való gondoskodás, a másokért való gondviselés eddigiekben jellemzett módozataira vonatkozik, valamint mindebben és már mindig is az önmagára irányuló, az amiértként önnön magáért vitt lét képességére. A lehetőlét, amiként az itt-jelenlét egzisztenciálisan mindenkor van, épp

¹ HEIDEGGER, Martin: Sein und Zeit. Gesamtausgabe, I. Abteilung, 2. Band. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1977.

² Lásd i. m. a 18. §-t a 111. skk. o.

annyira különbözik az üres logikai lehetőségtől, mint valamely kézelőtti esetlegességétől, amennyiben [ezt úgy értjük, hogy] ez vagy az „megeshet” vele. A kézelőttiség modális kategóriájaként a lehetőség azt jelenti, ami *még nem* valóságos, és ami *sohasem* szükségszerű. Azt jellemzi, ami *csak* lehetséges. A lételmélet szempontjából alacsonyabb szinten van, mint a valóság és a szükségszerűség. Ezzel szemben az egzisztenciáleként értett lehetőség az itt-jelenlét legeredendőbb és legvégső pozitív lételméleti meghatározottsága; elsöre – csakúgy, mint az egzisztencialitást általában véve – pusztán problémafelvetésként tudjuk előkészíteni. Azt a fenomenális talajt, amelyen egyáltalán meg lehet pillantani, a feltáráó létképességként tekintett megértés nyújtja.

A lehetőség mint egzisztenciále nem szabadon lebegő létképességet jelent az „önkénti közömbössége” (libertas indifferentiae) értelmében. Az itt-jelenlét lényegéből fakadóan található, s mint ilyen már mindig is hangulatilag meghatározott lehetőségekbe került; mint létképesség pedig, amiként *van*, már mindig is felvonultatott maga előtt efféle lehetőségeket, állandóan átadja magát léte lehetőségeinek, megragadja őket, és megragadván őket elvétí önmagát. Ez azonban annyit jelent, hogy az itt-jelenlét önmaga felelősségi körébe adott lehetőlét, velejéig *belévetett lehetőség*. Az itt-jelenlét a legsajátabb létképesség *számára* való szabadlét lehetősége. A lehetőlét a maga számára különböző lehetséges módokon és fokozatokban látható át.

A megértés olyan létképesség léte, amely sosem marad ki, mint ami még-nem-kézelőtti, hanem akként, ami lényegéből fakadóan sohasem kézelőtti, az itt-jelenlét létével együtt az egzisztencia értelmében „*van*”. Az itt-jelenlét olyképp van, hogy mindenkor megértette, illetve nem értette meg, hogy így vagy úgy van[, legyen]. Mint ilyen megértés „tudja”, *hányadán* van magával, azaz lenni-képességével. Ez a „tudás” azonban nem valamilyen immanens önészlelésből nő ki, hanem hozzátartozik az itt-jelenlét létehez, amely lényegileg megértés. És csak *mivel* az itt-jelenlét megértőn a maga itt-jelene, *ezért* képes arra, hogy irányt veszítve elfusson önmagától és félreismerje magát. Amennyiben továbbá a megértés található, s mint ilyen egzisztencialisan ki van szolgáltatva a belévetettségnek, annyiban az itt-jelenlét már mindig is irányt veszítve elfutott önmaga elől és félreismerte önmagát. Létképességében tekintve ennél fogva át van adva annak a lehetőségnek, hogy miután félreismerte magát, lehetőségeiben még újra magára találjon.

A megértés maga az itt-jelenlét saját létképességének egzisztenciális léte, és pedig úgy, hogy ez a lét feltárája önmagán, hogy hányadán van önmagával. Az a következő feladatunk, hogy élesebb megvilágításba állítsuk ezen egzisztenciále struktúráját.

A megértés mint feltáráás mindig a világ-ban-lét egész alapszerkezetére vonatkozik. Létképességként a benne-lét mindenkor lét-képesség-a-világ-ban. A világ nem csupán mint világ tárul fel lehetséges jelentőségként, hanem azáltal, hogy szabaddá tétetik maga a világonbelüli, e létező *az ő* lehetőségeire nézve válik szabaddá. A kézreállót mint olyat [valamire] szolgálhatóságában, alkalmazhatóságában, kárt okozhatóságában fedezzük fel.

Az illeszkedésesség (Bewandtnisganzheit) a kézelőttek összefüggése egyik *lehetőségének* kategoriális egészeként lepleződik le. Ám a sokféle kézelőtti „egysége”, a természet is csak egyik *lehetőségének* feltárultsága alapján válik felfedezhetővé. Vajon véletlen volna, hogy a természet *létére* vonatkozó kérdés „*lehetőségének* feltételeire” irányul? Miben alapozódik meg az ilyen kérdező? Magával e kérdéssel szembesülvén tovább kell kérdeznünk: *miért* akkor értjük meg létében a nem itt-jelenlétszerű létezőt, ha lehetőségének feltételeire tekintettel tárjuk fel? *Kant* talán joggal előfeltételez valami ilyesmit. Ám egyáltalán nem maradhat meg még maga ez az előfeltevés sem jogosultságának igazolása nélkül.

Miért nyomul a megértés a benne feltárhatók minden lényeges dimenziójában mindig a lehetőségek felé? Mivel a megértés egzisztenciális struktúrája önmagában az, amit *kivetítésnek* nevezünk (Entwurf). Az itt-jelenlét éppoly eredendően vetíti ki létét amiértjére, mint a jelentőségre mint mindenkori világa világosságára. A megértés kivetítésjellege a világ-ban-léte itt-jelenének mint létképesség itt-jelenének feltárultságára tekintettel konstituálja. A kivetítés a faktikus létképesség játékerének egzisztenciális létszerkezete (Seinsverfassung). Belévetettként az itt-jelenlét a kivetítés létmódjába van vetve. A kivetítésnek nincs köze valami olyasmihhez, mint ami egy kigondolt terv szerinti magatartás lehetne, amely tervhez igazítaná létét az itt-jelenlét, hanem itt-jelenlétként már mindig is kivetítette magát, és ameddig csak van, kivetítőként van. Az ittlét már mindig is és még mindig, ameddig csak van, lehetőségekből érti magát. Az, hogy a megértés karaktere a kivetítés, azt is jelenti még, hogy azt, amire kivetít, magukat a lehetőségeket nem ragadja meg tematikusan. Ez a fajta [tematikus] megragadás épp lehetőségkarakterétől fosztja meg a kivetítettet, lehúzza egy adott, elgondolt állapothoz, miközben a kivetítés a vetítés során a lehetőséget lehetőségként vetíti maga elé, s meg is hagyja lehetőség-létében. A megértés mint kivetítés az itt-jelenlét létmódja, amelyben lehetőségekként l[enni hagyott] lehetőségeiként van.

Annak a létmódnak alapján, melyet a kivetítés mint egzisztenciále konstituál, az itt-jelenlét állandóan „több”, mint ténylegesen – már persze ha abból indulnánk ki, hogy az ember képes volna az itt-jelenléte létállapota szerint kézelőtteként regisztrálni, de mindenesetre szeretné ezt tenni. Sohasem több azonban annál, mint ami faktikusan, mivel fakticitásához lényegileg hozzátartozik a létképesség. Ám az itt-jelenlét lehetőlként soha nem is kevesebb; vagyis akként *van* egzisztenciálisan, amiként létképességében tekintve *még nincs*. Azt is csak azért mondhatja magának megértőn: „légy, ami vagy!”, mivel az itt-jelen léte konstitúcióját a megértés és a megértés kivetítéskarakterére révén kapja meg, s mivel *akként van*, amivé válik, illetve nem válik.

A kivetítés mindig a világ-ban-lét teljes feltárultságára vonatkozik; a megértésnek mint létképességnek magának is vannak lehetőségei, melyeket a benne lényegéből fakadóan föltárhatók körvonalai rajzolnak elő. A megértés *képes* arra, hogy elsődlegesen a világ feltárultságába helyezze magát, vagyis az ittlét képes arra, hogy önmagát elsőre és többnyire a világból értse meg. Vagy [másik lehetőségként] a megértés elsődlegesen az amiértre vetíti

ki magát, vagyis az itt-jelenlét az egzisztencia módján, önmagaként létezik. A megértés vagy sajtyszerű, saját önmagából mint olyanból eredő, vagy pedig nem sajtyszerű. A „nem” nem azt jelenti, hogy az itt-jelenlét elköti magát önmagától, és már „csak” a világot érti. A világ hozzátartozik önmaga-létéhez mint világ-ban-léthez. A sajtyszerű éppen úgy, mint a nem sajtyszerű megértés ismét csak *lehet* igazi és nem igazi. A megértést mint létképességet teljességgel áthatják a lehetőségek. A behelyeződés a megértés ezen alaplehetőségeinek egyikébe nem távolítja el a többit. *Mivel sokkal inkább arról van szó, hogy a megértés mindenkor az itt-jelenlét mint világ-ban-lét teljes feltárultságára vonatkozik, ezért a megértés behelyeződése [egyik lehetőségébe] a kivetítésnek mint egésznek egzisztenciális módifikációja.* A világot megértvén mindig megértjük egyszermind a benne-létet is, az egzisztencia mint olyan megértése pedig mindig a világ megértése is.

Faktikusként az ittlét már mindig is behelyezte létképességét a megértés valamelyik lehetőségébe.

Azáltal, hogy kivetítésjellege van, a megértés teszi ki egzisztenciális értelemben azt, amit az itt-jelenlét *tekintetének* (Sicht) nevezünk. Az itt-jelen feltárultságával egzisztenciálisan létező tekintet – az itt-jelenlét létének korábban jelzett alpmódzatai szerint – egyformán eredendően *van* a gondoskodás (Besorgens) körültekintéseként, akként, ahogyan a gondviselés tekintettel van (Rücksicht der Fürsorge), s a létre mint olyanra vetett tekintetként, amiért az itt-jelenlét mindenkor olyképp van, amiként van. Azt a tekintetet, amely elsődlegesen és egészében véve az egzisztenciára vonatkozik, áttekinthetőségnek nevezzük. Ezt a terminust választjuk a megfelelően értett „önismeret” megjelölésére, hogy felmutassuk, hogy az „önismeret” esetében nem egy önmaga-pont észlelő felkutatásáról (Aufspüren) és megsejteléséről van szó, hanem a világ-ban-lét teljes feltárultságának megértő megragadásáról lényegi szerkezeti mozzanatainak *keresztül*. Az egzisztencia módján létező csak annyiban tekint „magát”, amennyiben egyformán eredendően vált áttekinthetővé egzisztenciájának konstitutív mozzanatai szerint, [azaz] létében a világnál [és] a társkéntlétben (Mitsein) a többiekkel.

S megfordítva, az itt-jelenlét áttekinthetetlensége nem egyedül és nem is elsődlegesen az „egocentrikus” öncsalásokban gyökerezik, hanem épp ennyire a világ nem ismerésében.

A „tekintet” kifejezés kapcsán persze el kell háritani egy félreértést. Annak a fénylésnek (Gelichtetheit) felel meg, amiként az itt-jelenlét feltárultságát jellemeztük. A „látás” nemcsak hogy nem a testi szemekkel történő észlelést jelenti, hanem még csak nem is a tiszta érzékfeletti észlelést egy kézelőttninek a maga kézelőttségében. A tekintet egzisztenciális jelentéséhez a látásnak csupán *azt* a sajátosságát vesszük igénybe, hogy *azt*, ami az ő számára hozzáférhetőn létezik, önmagában, takarás nélkül szembesíti [a látóval]. Ezt persze valamennyi „érzék” teljesíti genuin feltárási tartományán belül. A filozófia hagyománya számára azonban kezdettől fogva elsődlegesen a „látás” szolgál orientációul a létezőhöz és a léthez való hozzáférés módjaként. Fenntartandó az összefüggést e hagyománnyal megtehetjük, hogy oly mértékben formalizáljuk a tekintetet és

a látást, hogy ezáltal egyetemes érvényű terminust nyerjünk, amely minden hozzáférést létezőhöz és léthez általában vett hozzáférésként jellemez.

Annak megmutatása révén, hogy miként alapozódik meg minden tekintet elsődlegesen a megértésben – a gondoskodás (Besorgens) körültekintése nem más, mint a megértés mint értelmesség –, a tiszta szemlélés elveszti elsőbbségét, amely noétikusan a kézelőtli hagyományos lételméleti elsőbbségének felel meg. Mind a „szemlélet”, mind a „gondolkodás” a megértésnek immár távoli derivátuma. A fenomenológiai „lényeglátás” is az egzisztenciális megértésen alapul. A látásnak erről a fajtájáról csak akkor dönthetünk, amikor már kinyertük explicit fogalmait a létnek és a létstruktúrának, mint amik egyedül válhatnak fenomenológiai értelemben fenoménekké.

Az itt-jelenlét feltárultsága a megértésben maga is az itt-jelenlét létképességének egyik módozata. Létének kivetítettségében az amiértre s ezzel együtt a jelentőségre (világra) rejlik az általában vett lét feltárultsága. A lehetőségekre való kivetítésben már elővételeződik valamilyen létmegértés. A lét a kivetítésben megértve van, ám nincs lételméleti fogalmisággal megragadva. A létmegértés azon létező létének konstitutívuma, melynek létmódja a világ-ban-lét lényegéből fakadó kivetítése. Amit korábban³ dogmatikusan tételeztünk, az most megkapja fölmutató igazolását ama lét konstitúciójából, amelyben az itt-jelenlét itt-jelene megértéseként van. E létmegértés egzisztenciális értelmének olyan megvilágítása, ami az egész vizsgálódás határain belül mindent megfelelően lefed, majd csak a temporális létinterpretáció alapján lesz elérhető.

Találhatóság és megértés mint egzisztenciále jellemzi a világ-ban-lét eredendő feltárultságát. A hangulatra hangoltság módján „lát” az itt-jelenlét lehetőségeket, amelyekből eredőn van. Az ilyen lehetőségek kivetítő feltárásában már mindig is hangulatra hangolt. A legsajátabb létképesség kivetítése átadódott az itt-jelenbe való belévetettség faktumának. Vajon nem lett-e rejtélyesebb az itt-jelenlét léte azáltal, hogy az itt-jelen létének egzisztenciális szerkezetét a belévetett kivetítés értelmében fejtettük ki? Való igaz, nagyon is. Ám legelőször is ki kell mutatnunk e lét egész rejtélyességét, ha másért nem, legalább azért, hogy igaz módon vallhassunk kudarcot „megoldása” során, s hogy ismételten föltehessük a belévetetten-kivetítő világ-ban-lét létére irányuló kérdést.

Már csak annak érdekében is, hogy a található megértésnek, az itt-jelen teljes feltárultságának legalább mindennapi létmódját fenomenálisan elégségesen pillantásunk hatókörébe vonhassuk, szükség van ezen egzisztenciále konkrét kidolgozására.

32. §. Megértés és értelmező kifejtés

Az itt-jelenlét mint megértés lehetőségekre vetíti ki létét. Ez a *lehetőségekhez hatoló* megértő lét maga is lét-lehetőség annak révén, hogy e lehetőségek feltárultként visszacsapnak az itt-jelenlétbe. A megértés kivetítésének van saját lehetősége arra, hogy kifelé

³Lásd i. m. a 4. §-t a 15. skk. o.

irányulva képezze magát (sich ausbilden). A megértés e kiképzését nevezzük értelmező kifejtésnek (Auslegung). Benne sajátítja el a megértés megértőn azt, amit megértett. Az értelmező kifejtésben a megértés nem válik valami mássá, hanem önmaga lesz. Az értelmező kifejtés egzisztenciálisan a megértésen alapul, s nem ez utóbbi jön létre az előbbi révén. Az értelmező kifejtés nem a megértettek tudomásul vétele, hanem a megértésben kivetített lehetőségek kimunkálása. A mindennapi itt-jelenlét mostani előkészítő elemzésének sodrában az értelmező kifejtés fenoménjét a világmegértés, vagyis a nem sajátyszerű megértés vezérfonala mentén követjük nyomon, ennek módzatai közül pedig a valódit követjük.

A kézreálló köreiben tartózkodó gondoskodó lét a világmegértésben feltárt jelentőség felől adja értésre magának, milyen illeszkedésmódok lehetségesek azokkal, amikkel szembetalálkozik. A körültekintés felfedez, ami azt jelenti, hogy a már megértett világ értelmezve kifejtetté válik. A kézreálló *kifejezetten* a megértő tekintet elé kerül. Minden elkészítés, helyreigazítás, helyreállítás, megjavítás, kiegészítés oly módon megy végbe, hogy a körültekintésbe vonódott kézreállók azért-hogy [illeszkedésmódjaikat] értelmezve lefejtjük egymásról, és e szétfejtés révén áttekinthetővé vált szálaknak megfelelően vonjuk őket gondoskodásunk körébe (besorgt wird). A körültekintés szerint az azért-hogy szempontjából szálakra szétfejtett [kézreállónak] mint olyanoknak, vagyis a *kifejezetten* megértetteknek a struktúrája a *valami mint valami*. Arra a körültekintésalapú kérdésre, hogy mi is ez a meghatározott kézelőtti, a körültekintés szempontjából értelmező-kifejtő válasz így hangzik: arra van, hogy ... A mirevan feladata nem egyszerűen a megnevezése valaminek, hanem a megnevezettet *akként* értjük, *amiként* a szóban forgó dolgot vennünk kell. Ami a megértésben feltárult, a megértett, már mindig is úgy férhető hozzá, hogy kifejezetten ki lehet emelni belőle a „miként”-jét. A „-ként”, a „mint” teszi ki a megértettek kifejezettségének szerkezetét; ez konstituálja az értelmező kifejtést. A környező világbeli kézreállóval való körültekintő-kifejtő ténykedés, amely a kézreállót *asztalként*, *ajtóként*, *kocsiként*, *hídként* „látja”, nem szorul rá szükségszerűen arra, hogy a körültekintőn kifejtettet már egy meghatározó *kijelentésben* is szálakra bontsa. A kézreálló bármiféle állítás megtétele előtti egyszerű látása már önmagában véve is megértő-kifejtő. De vajon nem épp eme „-ként”, „mint” hiánya teszi ki az egyszerűségét annak, ha valamit tisztán észlelünk? Az itt megjelenő tekinthez tartozó látás már mindig is megértő-kifejtő. Magába rejti azon utalási vonatkozások kifejezettségét (az azért-hogy vonatkozásaiét), melyek azon illeszkedésmód-egészhez (Bewandtnisganzheit) tartoznak, amely felől van megértettsége annak, amivel egyszerűen szembetalálkozunk. A megértett artikulációja a létező értelmezőn kifejtő közelítésében a „valami mint valami” vezérfonala mentén *megelőzi* a róla szóló tematikus kijelentést. Nem e kijelentésben merül fel legelőször a „-ként”, a „mint”, hanem kimondva lesz csupán először, ami csak úgy lehetséges, hogy kimondhatóként már megvan. Az, hogy az egyszerű odatekintésből hiányozhat a kijelentés kifejezettsége, nem jogosít fel arra, hogy ettől az egyszerű

látástól elvitassunk minden artikuláló kifejtést, s ezzel a mint-struktúrát is. A legközelebbi dolgok egyszerű látása, miközben tennivalóinkat végezzük velük, olyannyira eredendően magában hordja az értelmező kifejtés struktúráját, hogy éppen valaminek az úgyszólván mint-mentes megragadása szorul rá bizonyosfajta átállásra. Azzal, hogy valami már-épp-csak-előttem-van, a tiszta rábámulásban *mint már-nem-megértésben* találkozunk. Ez a mint-mentes megragadás az *egyszerűen* megértő látás privációja, nem eredendőbb nála, hanem belőle vezetődik le. A „mint” kimondatlansága a létvalóságban nem szabad, hogy félrevezessen bennünket úgy, hogy ne lássuk meg benne a megértés apriori egzisztenciális szerkezetét.

Ha azonban a kézreálló eszközök mindennemű észlelése máris megértő-kifejtő, körültekintvén valamivel mint valamivel szembesít, akkor ez vajon nem éppen azt jelenti-e, hogy elsöre valami csupasz kézelőt tit tapasztalunk, amelyet aztán ajtóként, házként fogunk fel? Ez az értelmező kifejtés specifikus feltáró funkciójának félreértése volna. Nem az a helyzet, hogy e kifejtés mintegy valamiféle „jelentést” ruház rá a csupasz kézelőtire, s értéket sem ragaszt rá, hanem a világon belül szembekerülőnek mint olyannak már mindig is megvan a világmegértésben feltárult illeszkedésmódja (Bewandtnis), amelynek szálát a kifejtés bontja ki.

A kézreállót már mindig is az illeszkedésmód-egészből értjük meg (Bewandtnisganzheit). Ez az egész nem szorul rá arra, hogy tematikus értelmező kifejtés révén explicit módon megragadjuk. Még ha már keresztül is ment effajta értelmező kifejtésen, ismét visszakerül a tőle el nem különített megértésbe. És éppen ebben a módusban van a mindennapi, körültekintő, értelmezve kifejtés lényegi fundamentumaként. E kifejtés mindig olyasvalamin alapul, *amit előzetesen birtokolunk* (Vorhabe). A megértett elsajátításaként (Verständnisueignung) egy már előzetesen megértett illeszkedésmód-egészhez hatoló megértő létben mozog. Annak a megértettnek az elsajátítását, amely még be van burkolva, e burok eltávolítása mindig valamilyen vezérlő szempont tekintetbe vételével viszi véghez, amely rögzíti, mire irányított pillantással kell (soll) a megértettet értelmezve kifejtteni. Az értelmező kifejtés mindig valamilyen *előzetes tekinteten* (Vorsicht) alapul, amely az előzetesen birtokba vett valamilyen meghatározott lehetséges értelmező kifejtésre vonatkoztatva „szabja ki” (»anschneidet«). Az előzetes birtoklásban tartott és „előzetes tekintetbe” vett megértett az értelmező kifejtés által lesz fogalmilag megragadható. Az értelmező kifejtés képes arra, hogy a kifejtendő létezőhöz tartozó fogalmiságot belőle magából merítse, ám arra is, hogy belekényszerítse olyan fogalmakba, melyeknek a létező létmódja szerint ellenszegül. Bárhogyan is, az értelmező kifejtés már mindig is döntött valamilyen meghatározott fogalmiság mellett – vagy végérvényesen, vagy visszavonhatóan; *előzetes fogalmiságon* alapul (Vorgriff).

Valaminek értelmező kifejtését valamiként lényegileg előzetes birtoklás, előzetes tekintet és előzetes fogalmiság alapozza meg. Az értelmező kifejtés sohasem valamely előzetesen adott előfeltevéstől mentes megragadása. Amikor az értelmező kifejtés konkrét

alakot ölt szövegek egzakt interpretációja értelmében, s előszeretettel hivatkozik arra, ami „ott áll”, akkor az, ami elsőre „ott áll”, nem más, mint az értelmezés kifejtőjének magától értetődő, vitára bocsátás nélkül elfogadott előzetes vélekedése, amely minden kifejtéskezdeményben szükségszerűen benne rejlik mint az, ami az értelmező kifejtéssel általában véve már „tétélezett”, vagyis előzetesen adott az előzetes birtoklásban, előzetes tekintetben, előzetes fogalmiságban.

Hogyan ragadhatjuk meg fogalmilag ennek az „előzetességnek” a karakterét? Már végeztünk is, ha formálisan annyit mondunk: „apriori”? Miért illik olyannyira ez a struktúra ahhoz a megértéshez, amelyet az itt-jelenlét fundamentális egzisztenciá-lejaként tettünk felismerhetővé? Hogyan viszonyul hozzá a „mint”-nek az értelmezőn kifejtetthez mint olyanhoz sajátosan illő struktúrája? Ezt a fenomént nyilvánvalóan nem szabad „feldarabolni”. Ámde vajon kizár-e ez valamilyen eredendő analitikát? Vajon az lenne a megoldás, hogy az efféle fenoméneket „végsőségekként” fogadjuk el? Akkor viszont még mindig megmaradna a kérdés, hogy vajon miért. Vagy a megértés előzetességstruktúrája és az értelmező kifejtés mint-struktúrája egzisztenciális-lételemleti összefüggést mutat a kivetítés fenoménjével? S vajon ez az itt-jelenlét valamilyen eredendő létszerkezetére mutat vissza?

E kérdések megválaszolása előtt, amelyhez az, ahogyan eddig felszerelkeztünk, messze nem kielégítő, vizsgálódás tárgyává kell tennünk, hogy vajon a megértés előzetességstruktúrája, illetve az, ami az értelmező kifejtés mint-struktúrájaként látható, nem jelenít-e meg valamilyen egységes fenomént, amelyet nagyon is szokás alkalmazni a filozófiai problémakezelésben anélkül azonban, hogy a lételemleti explikáció eredetisége akár csak meg kívánna felelni annak, amit így egyetemesen alkalmaznak.

A megértés kivetítésében létezők tárulnak fel lehetőségeik szempontjából. A lehetőség karaktere minden esetben megfelel a megértett létezőnek. Az általában vett világonbelüli létező világra van vetítve, vagyis olyan jelentőségekből álló egészre, amelyek utalásvo-natkozásaiban a gondoskodás (Besorgen) mint világ-ban-lét már eleve rögzítette magát. Amikor itt-jelenlét létű világonbelüli létező válik felfedetté, akkor azt mondjuk, értelme van. Amit azonban megértünk, az szigorúan véve nem az értelem, hanem a létező, illetve a lét. Értelem az, amiben valaminek a megérthetősége rejlik. Ami a megértő feltárásban artikulálható, azt nevezük értelemnek. Az értelem fogalma átfogja annak formális vázát, ami szükségszerűen hozzátartozik ahhoz, amit a megértő kifejtés artikulál. *Értelem a kive-títés előzetes birtoklás, előzetes tekintet és előzetes fogalmiság által strukturált amire-nézőváltje, amiből fakadóan valami valamiként lesz megérthető.* Amennyiben megértés és értelmező kifejtés alkotja az itt-jelen létének egzisztenciális szerkezetét, annyiban az értelmet a megértéshez hozzátartozó feltárultság formális-egzisztenciális vázaként kell fogalmilag megragadnunk. Az értelem az itt-jelenlét egzisztenciáleja, nem pedig tulajdonság, amely a létezőhöz tapad, „mögötte” rejlik, vagy köztes birodalomként lebeg valahol. Értelmet csak az itt-jelenlét „birtokol”, amennyiben a világ-ban-lét feltárultsága a benne fölfedhető

létező révén „betölthető”. *Csak itt-jelenvalólét képes arra, hogy értelemmel teli vagy értelem nélküli legyen.* Ez annyit tesz, hogy saját léte és az ezzel együtt feltárult létező elsajátítható a megértésben, vagy bekövetkezik a meg nem értés csödjé.

Ha kitartunk az „értelem” fogalmának ezen alapvetően lételméleti-egzisztenciális interpretációja mellett, akkor a nem itt-jelenlét létmódú létezők összességét értelem nélküliként, általában minden értelmet lényegileg nélkülözőként kell fogalmilag megragadnunk. Az „értelem nélküli” ebben az összefüggésben nem értékelést jelent, hanem lételméleti meghatározást fejez ki. *S csak az értelmet nélkülöző képes arra, hogy ellenszegüljön az értelemnek.* A kézelőtti képes arra, hogy az itt-jelenléttel szembetalálkozván mintegy nekirontson s így szembeszálljon létével; például szolgálhatnak a váratlanul betörő és romboló természeti események.

S amikor a lét értelmére kérdezzük, akkor a vizsgálódás nem lesz mélyértelmű, és nem is elő töprengvén semmi olyast, ami a lét mögött áll, hanem őrá magára kérdez, amennyiben belenyúlik az itt-jelenlét megértési tartományába. A lét értelme sohasem állítható ellentétbe a létezővel vagy a léttel mint a létező hordozó „alapjával”, mivel az „alap” csak mint értelem válik hozzáférhetővé, s még akkor is, ha az „alap” az értelmetlenség szakadékmélyi alapja (Abgrund).

A megértés az itt-jelenlét feltárultságaként mindig a világ-ban-lét egészére vonatkozik. A világ mindenfajta megértésében megértjük az egzisztenciát is, és ez megfordítva is igaz. Továbbá minden értelmező kifejtés az iméntiekben jellemzett előzetességstruktúrában mozog. Minden értelmező kifejtésnek, amely hozzá kíván járulni a megértéshez, már előzetesen meg kellett értenie azt, amit ki kell fejtenie. Már mindig is megfigyelték ezt a tényt, még ha csak a megértés és az értelmező kifejtés levezetett módozataiban is, jelesül a filológiai interpretációban. Ez az interpretáció a tudományos megismerés körébe tartozik. Az efféle megismerés megköveteli a megalapozó kimutatás szigorúságát. A tudományos bizonyítás nem szabad, hogy már előre feltételezze azt, aminek megalapozása épp az ő feladata. Ha azonban az értelmező kifejtésnek már mindig is a megértésben kell mozognia s belőle kell táplálkoznia, akkor hogyan várható el, hogy tudományos eredményeket hozzon, anélkül, hogy körben forogna, kivált, ha az előfeltételezett megértés ezen túl még ráadásul a közönséges ember- és világismeret körében is mozog? A *körbenforgás* azonban a logika legelemibb szabályai szerint *circulus vitiosus*. Ezáltal azonban a történeti értelmező kifejtés tevékenysége a priori ki lesz zárva a szigorú megismerés köréből. Amennyiben nem távolítja el az ember a megértésbeli körforgás e tényét, úgy a történettudománynak be kell érnie kevésbé szigorú megismerési lehetőségekkel. Megengedik neki, hogy ezt a hiányosságot „tárgyai” „szellemi jelentősége” révén valamennyire kompenzálja. Ideálisabb volna persze maguknak a történészeknek a véleménye szerint is, ha el lehetne kerülni a körforgást, és remélhetnénk, hogy egyszer megteremthetjük majd azt a történettudományt, amely olyan független volna a szemléllő álláspontjától, mint amilyen független, állítólag, a természetmegismerés.

Am ebben a körforgásban vitiosumot látni és elkerülési útvonalakat keresni, sőt már csupán az is, hogy elkerülhetetlen tökéletlenségnek „érzékeljük” e körforgást, a megértés alapvető félreértését jelenti. Nem arra megy ki a dolog, hogy a megértést és az értelmező kifejtést hozzáigazítsuk egy meghatározott megismerési ideálhoz, amely maga is olyan származékos módja a megértésnek, amely irányt tévesztve a kézelőtli lényegi érthetlenségében való megragadásának jogos feladatába futott bele s ott megrekedt. A lehetséges értelmező kifejtés alapfeltételeinek beteljesítése sokkal inkább abban rejlik, hogy ne ismerjük félre már előzetesen végrehajtása lényegi feltételeinek szempontjából. A döntő nem az, hogy kikerüljünk a körforgásból, hanem az, hogy a helyes módon kerüljünk bele. A megértésnek ez a körforgása nem olyan kör, amelyben valamely tetszőleges megismerésmód mozog, hanem maga az itt-jelenlét egzisztenciális *előzetességstruktúrájának* kifejeződése. A körforgás nem alacsonyítható le valami *vitiosum*má, s még akkor sem, ha ezt éppenséggel eltűrhetőnek is tekintjük. Benne ugyanis a legeredendőbb megismerés pozitív lehetősége rejlik, amelyet persze igazi módon csak akkor ragadunk meg, ha az értelmező kifejtés megértette, hogy első, állandó és legvégső feladata marad, hogy az előzetes birtoklás, az előzetes tekintet és az előzetes fogalmiság egyikét se engedje át ötleteinek és népszerű fogalmaknak, hogy ezek szolgáltassák őket előzetesen, hanem kidolgozásuk során a tudományos témát magukból a dolgokból kibontva kell biztosítani. Mivel a megértés egzisztenciális értelme szerint maga az itt-jelenlét létképessége, ezért a történettudományi megismerés lételméleti előfeltevései alapvetően fölülmúlják még a legegzaktabb tudományok szigorúságeszméjét is. A matematika nem szigorúbb, mint a történettudomány, hanem csupán szűkebb a számára releváns egzisztenciális fundamentumok körének tekintetében.

A megértésbeli „körforgás” az értelem struktúrájához tartozik, amely fenomén az itt-jelenlét egzisztenciális szerkezetében, az értelmezőn kifejtő megértésben gyökerzik. Annak a létezőnek, melynek számára világ-ban-létként magára a létére megy ki a dolog, lételméleti nézőpontból körforgásstruktúrája van. Figyelembe véve azonban, hogy a „körforgás” lételméletileg a kézelőttség (fennállás) létmódjához tartozik, teljesen általánosan el kell majd kerülnünk, hogy ezzel a fenoménnel lételméletileg olyasvalamit jellemezzünk, mint az itt-jelenlét.